

КОНСУЛЬТАТИВНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ ОРІЄНТАЦІЇ НА ПРОФЕСІЮ ВЧИТЕЛЯ

Статтю присвячено активним формам професійної орієнтації старшокласників на професію вчитель іноземної мови. Розкрито особливості використання консультативного тренінгу, як засобу професійної адаптації на педагогічну спеціальність.

The article is devoted to the active forms of professional orientation of senior pupils on a profession teacher of foreign language. The features of the use of the consultative training are exposed, as mean of professional adaptation on pedagogical speciality.

Нові політичні, соціально-економічні і культурологічні умови, вплив технологічних досягнень на розвиток мовної індустрії вимагають розширення функції іноземних мов, що детермінує вдосконалення системи підготовки відповідного кадрового потенціалу. Раціональне поєднання освітянських та культурних традицій нашої держави з світовим досвідом, прийняття нових освітніх стандартів є необхідним підґрунтям, на якому має відбуватися розквіт самобутньої української системи освіти та її інтеграція до загального європейського простору. В цьому контексті зростає соціальна значущість праці вчителя іноземної мови, його роль у вихованні підростаючого покоління, що викликає насамперед нагальну потребу в переосмисленні принципів, закономірностей і теоретичних положень організації допрофесійної педагогічної підготовки молоді.

Проблемам орієнтації учнів на професію вчителя, професійній діагностиці та придатності до педагогічної діяльності присвячено чимало робіт: орієнтація школярів на окремі педагогічні професії розглядається в дослідженнях В.Пасинок [7]; психолого-педагогічна система профорієнтації – В.Колинько [9]; розвиваючий підхід до профорієнтації обґрунтував Б.Федоришин [12]; концепцію вікової профорієнтації – В.Моргун [6].

Разом з тим сучасні реалії потребують якісного осмислення профорієнтаційної роботи, творчого впровадження прогресивних методик у практику підготовки педагогічних кадрів. Саме до таких сучасних й ефективних методик ми відносимо методику консультативного тренінгу з орієнтації на професію вчителя іноземної мови. На нашу думку, своєчасна й аргументована корекція, самозанурення, орієнтованість на запитання та пошук, конструювання комплексу ефективних методів і прийомів, що відображають логіку розв'язання конкретних завдань, є ключовими передумовами успішної реалізації сучасної освітньої стратегії.

Метою статті є висвітлення методики використання профконсультативного тренінгу як засобу професійної орієнтації старшокласників на вчительську професію, що надає можливість удосконалити процес профорієнтації в умовах навчальних закладів III рівня акредитації.

Результати аналізу теорії (А.Алексюк, Н.Абашкіна, Є.Барбіна, В.Беспалько, І.Зязюн, В.Колинько, Б.Федоришин та ін.) і практики з проблеми дослідження свідчать, що в процесі професійної орієнтації особистості необхідно враховувати як загально-педагогічні, так і специфічні вихідні положення. Йдеться про діяльнісно-особистісний підхід до розвитку задатків і здібностей; орієнтацію на активний характер навчання й мислення; цілеспрямований та організований вплив на учня, самостійну діяльність його як суб'єкта навчання; актуалізацію знань з опорою на зону найближчого розвитку, додаючи до цього принципів вимоги щодо організації навчального процесу, наприклад, побудову механізму допрофесійної підготовки старшокласника як невід'ємної складової навчально-виховного процесу; забезпечення мотивації саморозвитку, врахування психофізіологічних особливостей та існуючого рівня інтелектуальної, мисленнєвої активності учнів; забезпечення інтегративності та міжпредметних зв'язків у процесі викладання дисциплін; опору на

емоційну сферу старшокласників; прогностичне моделювання процесу виховання, що у результаті приводить до створення відповідного навчального середовища. Крім того, необхідною умовою якісного навчально-виховного процесу є упередження його кінцевих результатів, що передбачає прогностичне моделювання мети, завдань, організаційних форм, методів і засобів формування очікуваних допрофесійних новоутворень. Згідно з наведеними положеннями, важливою складовою профорієнтаційної роботи можна вважати профорієнтаційний тренінг, в якому поєднуються безпосередній вплив на особистість, спільна діяльність та активізація мотиваційної сфери старшокласників.

Реалізація основних закономірностей і вимог до організації профорієнтаційного процесу вимагають свого заломлення через методологію соціально-психологічного тренінгу, врахування специфіки управління групою учнів, відповідної цільової установки, змісту та етапів проведення тренінгу. Як показують результати нашого дослідження, при використанні консультативного тренінгу в профорієнтаційній роботі необхідно дотримуватися таких вимог: відповідності засобів та змісту групової роботи до поставленої мети; співставлення складності виконуваних завдань та вправ з потенційними можливостями учнів; забезпечення мотивації, яка є складним динамічним комплексом – збудником активності особистості, створенням умов для забезпечення активності учня на рівні його зони найближчого розвитку (з урахуванням мети даної діяльності, а також загальних розумових здібностей, психічної та фізичної норми здоров'я; чітким визначенням мети, завдань діяльності й прийняття їх учнями).

Групова форма роботи з учнями дає певні переваги. До яких можна віднести:

- досвід, набутий у спеціально створеному середовищі переноситься, як правило, у зовнішній світ;
- усі члени групової взаємодії мають можливість отримання зворотного зв'язку, підтримку з боку учасників групи, адже вони мають схожі проблеми. Це допомагає краще зрозуміти себе самого, дає можливість засвоювати нові стилі поведінки, експериментально досліджувати і робити спроби професійної реалізації у спеціально дібраній групі партнерів;
- кожен учасник групи потрапляє в обставини, що спонукають до інтроспекції і рефлексії, яка активно розвивається і формується саме в юнацькому віці;
- консультативний тренінг має економічні переваги;
- гнучкість групових форм терапії дозволяє моделювати найрізноманітніші форми міжособистої взаємодії;
- консультативний тренінг сприяє створенню адекватної самооцінки особистості, що необхідно для її гармонічного розвитку, в тому числі в професійній сфері.

У процесі консультативного тренінгу відбувається суб'єктна взаємодія, яка відпрацьовується головним механізмом тренінгу – зворотнім зв'язком, і характеризується взаємообумовленим змінюванням обох сторін, що беруть участь у даному процесі. Саме це є основою загальної комунікативної компетентності людини, особливо в педагогічній професії.

До загальних принципів педагогічного керівництва процесів професійного самовизначення старшокласників в умовах профорієнтаційного тренінгу відзначається (Є.Климов [4]):

- однаково поважати різні види праці;
- мати уявлення про повну психологічну структуру праці взагалі, ознаками якої є:
  - а) передбачення результату цінного для інших, а не лише для себе;
  - б) усвідомлення обов'язковості досягнення поставленої мети, що супроводжується вольовим контролем;
  - в) володіння зовнішніми і внутрішніми засобами діяльності (професіограма та психограма праці);
  - г) усвідомлення реальної системи міжлюдських стосунків у праці;
- ставитися до знань про професії та до знань про суспільство як до важливої ланки світогляду;

- виявляти професійну придатність людини (а не просто проводити відбір – сортування);
- активізувати процес самовизначення;
- здійснювати свідомий і самостійний вибір професійного шляху (особисто будувати професійний і життєвий план);
- доходити до кожної особистості у справі керівництва професійним самопізнанням;
- незмінно дотримуватися такту, етики у спілкуванні та праці;
- діяти в інтересах учня.

Консультативний тренінг проводиться за визначеним сценарієм, який складає психолог, у нашому випадку вчитель іноземної мови спільно з психологом. Мета роботи і стратегія чітко визначається ще до початку тренінгу. Тактичні завдання окреслюються у процесі діяльності, у міру формування і уточнення психодіагностичних гіпотез щодо особистісних труднощів професійного самовизначення учнів.

Група тренінгу складається з 10–15 старшокласників, які поглиблено вивчають іноземну мову, та їх керівника. Така чисельність не є випадковою, вона забезпечує необхідне розмаїття взаємодій і достатню компактність, аби кожен міг відчути себе її невід’ємною часткою. Кожен учасник групи отримує 10 хвилин щоб висловитись і отримати зворотній зв’язок.

На думку Т.Пазюченко [8], загальна логіка побудови програми тренінгу повинна відбивати стадійність побудови учнем особистого професійного плану, який містить такі етапи: усвідомлення ролі праці в житті суспільства і окремої людини (ціннісно-моральний аспект); виділення загальної далекої професійної цілі (мрії) та її узгодження з іншими життєвими цілями (особистими, сімейними тощо); виділення ближніх і найближчих професійних цілей як шляхів та етапів досягнення професійної мрії; ознайомлення з цілями (професіями) та відповідними професійними навчальними закладами; ознайомлення з основними зовнішніми перешкодами і способами їх подолання; пізнання власних можливостей; пізнання шляхів підготовки до професії (робота над собою); окреслення резервних варіантів; початок реалізації особистого професійного плану, який дозволяє постійно корегувати і вдосконалювати намічені плани.

Під час тренінгу створюється неформальне, невимушене спілкування, яке відкриває перед групою безліч варіантів розвитку та розв’язання проблеми, заради якої вона зібралася. Все вище зазначене складає позитивні умови для професійної адаптації учнів старших класів на професію вчителя.

Під адаптацією розуміється процес пристосування, зрівноваження особистості і середовища (в нашому випадку професійного), в якому активно-пристосовницька роль належить особистості. Це призводить до формування нових властивостей особистості, які виступають психологічними засобами побудови більш досконалих стратегій діяльності людини, досягнення нею вищих рівнів соціалізації [9].

Метод консультативного тренінгу сприяє формуванню взаємоадаптації усіх учасників процесу, в тому числі й керівника групи. Взаємоадаптацією психологи називають одночасно процес і результат взаємодії, взаємопроникнення учнів і вчителя у внутрішній світ один одного. Саме взаємоадаптація становить стрижень, центральну ланку психологічної адаптації до тренінгу як до засобу профорієнтації старшокласника взагалі, без чого не може бути активного пізнавального пошуку, співтворчості між учнями та тренером. Результатом психологічної перебудови учня, яка відбувається в пізнавальній, мотиваційній, емоційно-вольовій сферах особистості, є психологічне новоутворення, яке називається “внутрішньою позицією учня”.

Розроблена нами програма консультативного тренінгу складається з 30 занять (тривалістю 1,5 години) і має три розділи, а саме: “Пізнай себе”, “Професія вчитель іноземної мови”, “Ти та твоя професія”. Структура тренінгу побудована за логікою розв’язання вищезазначених завдань. Кожна тема рубрикується у тематичному, діяльнісному та рефлексивному контексті. На тематичному етапі обговорюється теоретичний матеріал,

з'ясовується готовність учнів до опрацювання матеріалу, формується смисловий контекст проблеми. На цьому етапі занять доречно використовувати такі форми і методи роботи як лекції, міні-лекції, спонтанні дискусії, презентації, колективні презентації тощо. Діяльнісна підструктура спрямована на опрацювання окремих навичок та умінь, усвідомлення сутності професійної діяльності та тренування поведінкового образу, реалізація педагогічного перетворення, що здійснюється у межах дискусійності, розвиток осмисленої та привласненої інформації. Метод “мозкового штурму”, аналіз ситуаційних вправ, проблемних ситуацій, конкретних ситуацій морального вибору, рольова, ділова гра, метод психомалюнку, інтерактивні ігри допоможуть досягти на цьому етапі бажаного результату. Осмислення індивідуально-професійних особливостей педагогічного образу здійснення самоаналізу та самооцінки, отримання та осмислення зворотного зв'язку, формування здібності об'єктивно та неупереджено вивчати власну поведінку в професійних ситуаціях засобами методик, що мають рефлексивних характер, відбувається на заключному етапі тренінгу.

Відомо, що в основі професійного самовизначення лежить адекватна “Я – концепція”, яка в ранньому юнацькому віці піддається активному формуванню (стихійному або керованому). Однією із складових такої “Я – концепції” є професійна самосвідомість. Поняття “Я” виражає єдність і цілісність особистості, тобто те, що відомо індивіду про самого себе, яким він бачить, відчуває і уявляє себе. Професійна “Я – концепція” містить такі психологічні складові: когнітивну, як уявлення про свою індивідуальність (ідентичність), як конкретну єдність інтересів, нахилів, ціннісних орієнтацій; емоційну, як певну самооцінку і самоповагу; оціночно-вольову, як прагнення здобути повагу. У змісті “Я” розділяють: “почуття Я” – переживання себе як суб'єкта діяльності та “Я – концепцію” – уявлення про себе як об'єкт самоспостереження. “Я – концепція” має такі компоненти: “Я – теперішнє, реальне” (яким я бачу себе в даний момент), “Я – ідеальне” (яким я повинен бути що до моральних, фізичних взірців), “Я – фантастичне” (відображення системи свого програмованого майбутнього, індивідуально-особистісних проблем тощо), “Я – динамічне” (усвідомлення зони найближчого власного розвитку), “Я – показове” (маска, яка закриває дійсні переживання). На думку Т.Пазюченко [8], саме оптимальна взаємодія та розвиток усіх складових “Я – концепції” є вагомим сприятливим фактором у створенні професійної “Я – концепції”. На що і спрямований перший розділ програми тренінгу. Він містить такий цикл занять “Вступне заняття”, “Що ти думаєш про себе?”, “Ти сьогодні”, “Ти дитина”, “Ти дорослий”, “Ти батько” (за Є.Берном), “Ти фантастичне”, “Ти ідеальне”, “Ти розвиваюче”, “Ти майбутнє”.

Головною метою занять другого розділу є сформувати уявлення про професію вчитель іноземної мови, та якості особистості, що необхідні в професії, висвітлити соціальну значущість педагогічної діяльності. Тому до другого розділу увійшли заняття “Соціальна значущість професії вчитель”, “Мій улюблений вчитель”, “Вчитель іноземної мови сьогодні”, “Професійні вміння вчителя іноземної мови”, “Особистісні якості вчителя іноземної мови”, “Професіограма вчителя іноземної мови”, “Комунікативна компетенція вчителя”, “Складові успіху вчителя”, “Вчитель очима професіонала, учнів та їх батьків”, “Видатні вчителі іноземної мови”.

Особливості життєдіяльності старшокласників, специфіка професійного самовизначення, налаштування на професію вчитель іноземної мови покладено в основу тем занять третього розділу програми. До нього увійшли такі заняття “Інтереси та здібності”, “Пізнавальні процеси (увага, пам'ять, мислення)”, “Темперамент особистості та професія”, “Професійна придатність”, “Комунікативні здібності”, “Комунікативно-організаторські здібності”, “Знання, уміння, навички”, “Емоції та почуття”, “Професійний вибір мого друга”, “Мій професійний план”.

Таким чином, дібрані розділи враховують поступовість побудови власного професійного плану учнями та створюють зовнішні умови для розвитку їх індивідуальних властивостей щодо майбутньої педагогічної професії.

Пропонуємо вашій увазі опис заняття консультативного тренінгу на тему “Комунікативні здібності”. В своєму виборі ми користувались тим, що комунікативні здібності є провідними у професії вчитель іноземної мови, адже мова є метою і водночас засобом навчання.

Тема: Комунікативні здібності.

Мета: Сформувати уявлення про комунікацію як основний засіб взаємодії з навколишнім світом; усвідомлення значущості комунікативних здібностей в педагогічних професіях, зокрема вчитель іноземної мови. Були використані такі прийоми: міні-лекція, групова дискусія, сенситивний тренінг, рольова гра, рефлексивна вправа.

Хід заняття.

Тематичний етап.

1. Міні-лекція “Комунікативність і професія” (час 10 хв.).

Мета: ознайомити учнів з поняттям комунікативності, висвітлити його значущість у професійній діяльності.

Діяльнісний етап.

2. Групова дискусія “Комунікативні здібності в професійній діяльності педагога” (час 20 хв.).

Мета: висвітлити значущість комунікації в педагогічних професіях.

3. Рольова гра “Заохочення й покарання” (20 хв.).

Мета: усвідомлення особливої сфери прояву здібності до педагогічного професійного спілкування – заохочення та покарання.

4. Групова дискусія “Особливості комунікативних умінь вчителя іноземної мови” (20 хв.).

Мета: формування уявлення про специфічні особливості професії вчитель іноземної мови.

5. Сенситивний тренінг (50 хв.).

Мета: дати можливість учням відчути себе на місці іншої людини, засвоїти груповий досвід через відповідні емоційні переживання.

Рефлексивний етап.

6. Вправа. Написати на аркуші паперу по колу специфічні ознаки діяльності вчителя іноземної мови.

Висновки. Підсумовуючи вище зазначене, технологію профконсультативного тренінгу можна вважати дієвим засобом профорієнтаційної роботи зі старшокласниками, оскільки в ньому враховано: етапи щодо майбутньої професійної діяльності; стадії побудови особистого професійного плану учнем, психограма старшокласника як майбутнього вчителя; психодіагностична та інформативна частини занять здійснюють проєкцію особистості на різні види діяльності, що складає специфіку реалізації індивідуального підходу у профорієнтаційній роботі.

У подальшій дослідницькій роботі нами передбачається розробка діагностики ступенів готовності старшокласників до вибору професії учителя гуманітарного профілю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бевз В., Главник О. Основні положення щодо проведення тренінгів // Відкритий урок. – 2005. – №11. – С. 12 – 20.
2. Бугрименко А., Луньов Д. Уміти чи знати? // Відкритий урок. – 2005. – №11. – С. 23 – 25.
3. Жаліло Б. Як забезпечити результативність тренінгу // Відкритий урок. – 2005. – №11. – С. 21 – 23.
4. Климов Е.А. Введение в психологию труда. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 192. – 199 с.
5. Крягжде С.П. Психология формирования профессиональных интересов. – Вильнюс: Мокслас, 1981. – 195 с.
6. Моргун В.Ф. Методика багатовимірного аналізу досягнень учня з метою профорієнтації і профілювання. – Полтава, 1997. – 16 с.
7. Пасынок В.Г. Ориентация учащихся на профессию учителя. – Х.:Основа, 1996. – 152 с.

8. Пазюченко Т. Індивідуалізація профорієнтаційної роботи зі старшокласниками: Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. – К., 2001. – 200 с.
9. Психологічний довідник учителя. Книга 1. Упоряд.: В.Андрієвська / За заг. ред. С.Максименка. – К.: Главник, 2005. – 112 с.
10. Психология развивающей личности/ Под ред. А.Петровского. – М., 1987. – 240 с.
11. Скрипник М. Мистецтво бути педагогом: Зб. тренінг занять. – К.: Вид. дім “Шкіл. світ”: Вид. Л. Галіцина, 2006. – 112 с.
12. Федоришин Б.О. Психолого-педагогічні основи професійної орієнтації: Автореферат дис. ... д-ра пед.наук: 13.00.04/ ІПППО АПН України. – К., 1996. – 49 с.

УДК 378.147:004.92

Р.М. Горбатюк

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

У статті розглядаються питання графічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів у педагогічному університеті. Встановлено, що використання сучасних інформаційних технологій має значний потенціал у навчальному процесі і може стати базою педагогічної системи, яка гарантує якісну графічну підготовку інженерно-педагогічних працівників.

In the article the questions of graphic preparation of future engineers-teachers are examined in a pedagogical university. It is set that the use of modern information technologies has considerable potential in an educational process and can become the base of the pedagogical system which guarantees high-quality graphic preparation of engineer-pedagogical workers.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни на ринку праці, підвищення суспільних вимог до рівня професіоналізму та конкурентоспроможності майбутніх фахівців спонукають до розв’язання актуальних проблем сучасної системи вищої освіти, пов’язаних з формуванням особистості, її діяльності в умовах ринкової економіки. На вирішення даних завдань спрямовані Закони України “Про вищу освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, Національна доктрина розвитку освіти, Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти України [1-4].

У зв’язку з цим, пошук нових підходів до сучасного освітнього процесу стає актуальним і значущим педагогічним завданням. Одним із альтернативних напрямів його вирішення є перехід від накопичення знань до становлення фахівця, здатного до продуктивних рішень. Цього можна досягнути шляхом залучення студентів до творчої графічної діяльності, яка, на думку ряду дослідників, сприятливо впливає на інтелектуальний, творчий розвиток, зростання активності та ініціативи студентської молоді, стимулює самостійне освоєння нових і інтеграцію набутих знань.

Інформатизація і комп’ютеризація педагогічної освіти [5] відкрила нові перспективи для підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, проте впровадження в інженерну підготовку сучасних комп’ютерних технологій призвело до дефіциту часу на вивчення дисциплін традиційного графічного циклу. “Інженерна графіка” у педагогічному університеті є важливою складовою базової загальноінженерної підготовки, що закладає фундамент системи класичної технічної і професійної освіти майбутніх інженерів-педагогів комп’ютерного профілю. Прикладний характер дисципліни дає можливість формувати компоненти графічної діяльності на всіх її етапах. Знання, отримані студентами при вивченні цього курсу, використовуються в курсовому і дипломному проектуванні, а також у подальшій роботі за фахом. Графічна підготовка майбутніх фахівців інженерно-педагогічного профілю складається з трьох структурно і методично узгоджених курсів: